

Відгук
офіційно до ДФ 26
Томська державної спеціалізованої
ради г. пед. кафедр, кафедр. Карпенко О. П.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.122 у Київському
столичному університеті імені Бориса
Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Карпенко Олені Георгіївні

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету
Бриндікова Юрія Леонідовича
про дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни
«Соціально-педагогічна профілактика булінгу
серед студентів у закладі вищої освіти»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 23
Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

Агресія та насильство у взаєминах молоді стали найбільш обговорюваними проблемами сьогодення. Класифікація булінгу підкреслює масштабність цього ганебного явища, яке й далі продовжує свою трансформацію. Соціалізуючись, студенти спираються на нормативно-правові та морально-етичні норми взаємодії з іншими членами соціальної групи. Проблема полягає в тому, що до уваги беруться певні поведінкові моделі, які базуються на цькуванні та насиллі.

Систематичний та інтенсивний вплив стресогенних чинників внаслідок повномасштабної війни призводить до виснаження нервової системи здобувачів освітнього процесу, що відображається у надмірній дратівливості,

агресії, конфліктності, поведінкових виявах з елементами насильства. Окреслені факти вказують на нагальність опанування масиву необхідних вмінь та навичок превенції та локалізації конфліктів учасниками освітнього процесу, конструктивної комунікації в системі студент-студент, педагог-студент.

Проблема посилюється неналежним розв'язанням та її недостатньою розробленістю у сучасній теорії та практиці соціальної роботи. Отримання позитивних результатів можливе за умови впровадження систематичної та поглибленої інформаційно-просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу щодо конфліктів, їхніх наслідків; формування в них високого компетентнісного рівня щодо врегулювання конфліктів, що мають деструктивний вектор; впровадження в освітній процес практик, що сприятимуть трансформації конфліктної культури в культуру спілкування, взаємодії та гуманізації. З огляду на наведені вище аргументи, вважаємо дисертаційне дослідження Валерії Ігорівни Бондар доволі актуальним та своєчасним.

Актуальність теми спричинена сучасними вимогами суспільної та освітньої систем стосовно особистісного та професійного зростання фахівців, зокрема, щодо вміння запобігати та протидіяти насильству у виді булінгу, конструктивно та оперативно розв'язувати конфлікти, формувати у здобувачів освіти згуртованість, створювати безпечне освітнє середовище та пропагувати ідеї миру.

Актуальність обраної теми наукового дослідження підсилюється низкою виявлених авторкою суперечностей між задекларованою потребою впровадження інституційної політики нульової толерантності до насильства у закладах вищої освіти і недостатньою системністю її реалізації, координації, моніторингу й удосконалення профілактичних практик; між зростаючими вимогами до професійної спроможності суб'єктів освітнього процесу впроваджувати соціально-педагогічну профілактику булінгу серед студентів та низьким рівнем її підготовки, невідомим методичним

забезпеченням, відсутністю регулярного оцінювання даної спроможності. Дисертантка вказує на розбіжності між потребою в покроковій організації соціально-педагогічної профілактики булінгу в студентському середовищі та фрагментарною інформаційно-просвітницькою діяльністю в практиці освітнього процесу закладу вищої освіти.

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 6 від 11 листопада 2022 р.), вченою радою Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 16 листопада 2022 р.), вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 10 від 30 листопада 2022 р.).

Аналіз **основного змісту дисертації** дає підстави стверджувати, що науковиця чітко визначила об'єкт, предмет та мету дослідження, що дозволило грамотно означити завдання дослідження.

У першому розділі здобувачка зосередила увагу на теоретичних основах соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладах вищої освіти. Авторка пояснила булінг як стійке соціально-педагогічне явище без часових та просторових обмежень. Проведено етимологічний аналіз поняття «булінг», що дозволило простежити генезу його становлення. Здобувачка розглянула та вичерпно виклала в науковій роботі похідні від «профілактики» поняття «соціальна профілактика» та «соціально-педагогічна профілактика».

Дослідниця запропонувала авторський підхід типологізації ролей учасників булінгу в закладах вищої освіти, завдяки якому диференційовано ролі учасників за характером використання соціального статусу, ресурсу, функціоналу, способів взаємодії в студентському середовищі.

Як позитивний здобуток Валерії Ігорівни розглядаємо запропоноване авторське визначення поняття «соціально-педагогічна профілактика булінгу

в закладі вищої освіти», обґрунтоване застосування багаторівневого підходу до профілактики досліджуваного явища.

У другому розділі дисертаційного дослідження здобувачка приділила належну увагу системі критеріїв, показників і складників оцінювання ефективності соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів закладу вищої освіти, що відображають рівень сформованості компетентностей студентської молоді у сфері ненасильницької взаємодії та реагування на прояви булінгу.

Валерія Ігорівна ґрунтовно висвітлила детермінанти та наслідки булінгу для студентів, вказала на суттєвий розрив між розумінням проблеми здобувачами освіти та вмінням правильно реагувати в подібних ситуаціях; зауважила на фрагментарності та неузгодженості дій суб'єктів профілактичної діяльності, обмеженій орієнтації щодо потреб студентської молоді. Позитивно оцінюємо те, що на основі аналітичної та дослідницької роботи здобувачка спромоглася виокремити зміст і структуру організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів в закладі вищої освіти, сформувала їх визначення.

Схвалення заслуговує авторська Комплексна програма соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти, мета якої полягає у створенні безпечного та підтримувального середовища з недопущенням булінгу, попередженні формування насильницьких моделей поведінки, що можуть слугувати орієнтиром суспільних взаємин у дорослому житті.

Позитивне враження справляє належно організований та проведений формувальний етап експериментального дослідження, використання методів математичної статистики для кількісної та якісної характеристики отриманих результатів. Напрацювання авторки слугуватимуть дієвим інструментом зниження рівня конфліктності, покращення мікроклімату, формування довірливих стосунків між усіма учасниками освітнього процесу.

Цілком логічно, що заключний розділ дисертації присвячений практичним засадам реалізації організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу в студентському середовищі.

Схвалення потребує діагностичне обстеження учасників освітнього процесу, яке сприяло виявленню здобутків та прогалин у сфері протидії булінгу. Правильним є те, що дисертантка зосередила особливу увагу на структурованості задіяних програм, які схарактеризовані взаємопов'язаністю змістових блоків та практико-орієнтованими формами роботи. Доречним є конкретизація змісту форм та методів, які лягли в основу застосованого інструментарію.

Повністю погоджуємося із здобувачкою в тому, що саме в завершальному розділі дисертаційного дослідження представлена експериментальна перевірка ефективності введених у дію організаційно-методичних умов профілактики досліджуваного явища в освітньому середовищі в закладі вищої освіти.

Належна увага присвячена оцінюванню результатів впровадження організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу та їхнього впливу на формування безпечного й сприятливого освітнього середовища в закладі вищої освіти.

Відзначимо високу мовностилістичну культуру дисертаційного дослідження. Загальні висновки є послідовними, логічними, чіткими та конкретними, що засвідчує виваженість дисертантки. Список використаних джерел, а також покликання на них у тексті роботи виконані із дотриманням усіх вимог. Зауважимо, що зміст наукової роботи уповні відображає усі основні положення дисертації. Позитивно оцінюємо те, що значний об'єм практичного матеріалу авторкою висвітлено у додатках, що суттєво поглиблює сприйняття інформації та розкриває навчально-методичне забезпечення експериментальної діяльності у пошуковому плані.

Дисертація охарактеризована науковою новизною і практичною значущістю одержаних результатів. Обґрунтовано та експериментально

перевірено ефективність впроваджених організаційно-методичних умов профілактики досліджуваного явища, відображено графічно в дисертаційному дослідженні. Дисертанткою вдосконалено зміст, форми і методи в процесі організації профілактичної діяльності в освітніх закладах й сформовано діагностичний інструментарій для перевірки сталої ефективності впроваджених організаційно-методичних умов профілактики булінгу та оцінку впливу її на поведінку й взаємини студентської молоді. Уточнено сутність понять «булінг», «конфлікт», «профілактика булінгу», «соціальна профілактика булінгу», «соціально-педагогічна профілактика булінгу». Авторкою запроваджено у науковий вжиток визначення соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладі вищої освіти. У процесі дослідження висвітлено потенціал розробленого та застосованого інструментарію під час організації роботи з досліджуваною категорією осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що дисертанткою розроблено та апробовано комплекс науково обґрунтованих інструментів, які покликані забезпечувати соціально-педагогічну профілактику булінгу в закладах вищої освіти. Роботою охоплено 238 кураторів академічних груп, 14 вихователів гуртожитків та 282 студенти.

Розроблений авторкою інструментарій сприяв підвищенню компетентнісного рівня представників академічної спільноти (куратори груп, вихователі гуртожитків) щодо диференціації конфлікту та булінгу, алгоритмізації дій у разі виявлення останнього.

Наукові розвідки та практичні напрацювання Валерії Ігорівни сприяли переходу від поодиноких профілактичних заходів до системної, науково обґрунтованої практики соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладі вищої освіти. Результати досліджень були успішно інтегровані в роботу низки закладів освіти та громадських організацій.

Важливим у практичному вимірі є обґрунтування здобувачкою положень щодо системного підходу до профілактики булінгу в закладі освіти, узагальнення наукових підходів до організації профілактичної

діяльності (стаття «Системний підхід до профілактики булінгу в закладі загальної середньої освіти»). Дисертантка здійснила порівняльний аналіз стратегій реагування на досліджуване явище та конфлікти в освітніх закладах, обґрунтувала доцільність застосування низки наукових підходів в практиці соціально-педагогічної діяльності (стаття «Стратегії реагування на булінг та конфлікти у закладах освіти: порівняльний аналіз ефективності підходів»). Здобувачка належно висвітлила результати дослідження щодо формування конфліктологічної компетентності здобувачів освіти (стаття «Developing the conflictological competence among students of professional and technical school»). Валерія Ігорівна продемонструвала власні здобутки в межах науково-дослідної роботи на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи вагомі позитивні напрацювання та здобутки дисертантки, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні дискусійні моменти та зауваження, які визначаємо в ролі побажань:

1. У п. 1.1. авторка зазначила, що в царині проблеми булінгу формуються конструктивні та деструктивні поведінкові моделі. На нашу думку, варто було б приділити увагу у рівній мірі конструктивним моделям поведінки як стратегії, покликаний припинити цькування та зберегти ментальне здоров'я учасників освітнього процесу.

2. У п. 2.1. окреслено проведення системного внутрішнього аудиту нормативно-правового забезпечення профілактики різних форм насильства, зокрема булінгу, який націлений на перевірку відповідності документів до чинного законодавства. Вважаємо, що наукова робота виграла, якби містила результати перевірки соціального аудиту нормативно-правового забезпечення профілактики насилля, що виявляє, чи не порушують документи права людей (науково-педагогічні працівники, студенти), чи відповідають принципам соціальної відповідальності.

3. З матеріалу, який міститься в другому розділі дисертаційного дослідження, стає зрозумілим, що зреалізованість профілактики різних форм насильства в освітньому середовищі багато в чому залежить від чинних нормативно-правових актів. Ми вважаємо, що зіставлення вітчизняного та зарубіжного законодавства сприяло б виявленню прогалин та сильних сторін в подальшій роботі.

4. Беручи до уваги вагомí науковí напрацювання дисертантки з досліджуваної проблеми, вважаємо доречним вироблення та схематичне відображення моделі системи організації та здійснення комплексної профілактики булінгу в освітньому середовищі в закладі вищої освіти, де чільне місце зайняла б авторська «Комплексна програма соціально-педагогічної профілактики серед студентів в закладі вищої освіти».

5. Ми вважаємо, що у дисертації варто було б детальніше схарактеризувати професійний портрет фахівця (куратор академічної групи, вихователь гуртожитку, фахівець закладу чи установи соціального спрямування), який організовуватиме та здійснюватиме профілактичну діяльність щодо насильницьких форм взаємодії в освітньому середовищі, зокрема булінгу.

6. Дисертантка висвітлила в таблиці 2.11 низку критеріїв і показників сформованості ненасильницької поведінки студентів. Вважаємо за доречне розширити перелік критеріїв з додаванням емоційно-ціннісного та діяльнісного з подальшим відображенням у п.3.3. динаміки рівня здатності здобувачів вищої освіти до ідентифікації булінгу та добору стратегій розв'язання конфліктних ситуацій з урахуванням тих, які включені до переліку критеріїв.

Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам. Зауваження та побажання носять переважно дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота містить значний науковий доробок та раніше незахищені наукові положення. Отримані результати є раціональними

для розв'язання питання профілактики девіантної поведінки студентської молоді, що призводить до зародження деструктивних конфліктів й негативних наслідків. Дисертаційна розвідка характеризується науковою новизною, теоретичною і методичною значущістю та має практичне спрямування.

Дисертаційне дослідження на тему «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі вищої освіти» є змістовною та завершеною науковою працею, яка повністю відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а його авторка Бондар Валерія Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки

Хмельницького національного університету

Юрій БРИНДІКОВ

